

Brunnsviksparnassens finnmarksskald

Jörgen Håkansson

Det udda namnet Brunnsviksparnassen rymmer många diktare, som efter hand blev invalda i Sveriges Författarförening. Bland dessa studiebegåvade arbetarungdomar hör finnmarksskogarnas diktare **Dan(niel) Andersson** (1888-1920). Hans bildningshunger förde honom till Brunnsviks folkhögskola där han 1914-15 fick en elevplats. Skolan grundades 1906 som en bygdeskola där Karl-Erik Forslund var föreståndare. När det senare visade sig att föreståndaren hade "farligt vänsterradikala" åsikter nekades skolan statsbidrag. Men då kom arbetarrörelsens och Kooperationens styrkor till undsättning och övertog skolan.

I denna miljö fick den unge Dan tillfälle att tillfredsställa sin oerhörda läslust. Han hade några år av slitsamt och brokigt arbetsliv bakom sig när han med lärarnas stöd kunde börja på folkhögskolan. Här kunde han nu utan materiella hinder utveckla sin brinnande läshunger och sin livshållning. Under intensiva diskussioner med kamrater och lärare mötte han tankar om tillvarons eviga frågor om synd, skuld och nåd. Från dessa diskussioner blev han intresserad av indisk religionsfilosofi och Fjodor Dostojevskijs litterära verk. Dessa intryck slår efter fördjupade studier sedermera igenom i hans författarskap.

Dikt och uppväxt

I sina första verk hade Dan Andersson sitt intresse riktat på sin uppväxtmiljö: om finnmarkens natur och människor. Han kände sig hemma vid sin barndoms flod, den skummande Pajso, som han inlevelsefullt besjöng med sin melodiska naturromantik och kanske en aning pan-teistiskt.

En hymn för din frihet
en sång åt din ära,
du åldriga Pajso,
jag sjunger i natten,
där uvarna ropa
av brånad och hunger,
och granarna nicka
vid sorlande vatten

Dan Andersson växte upp i Dalar-nas finnmarksbygd i Skattlösbergs by i Grangärde församling. I denna sällsamma värld, med mörka, oändliga

Dan Andersson, 1917 (Wikipedia)

skogar fick Dan redan som tolvåring börja arbeta i skogen som passopp åt kolarna vid milorna. Här levde de och andra skogens arbetare sitt hårda och fattiga liv. Efter en tid kändes arbetet tungt för honom och han kom att pröva ett antal olika sysselsättningar som pappersbruksarbetare, gårdfarihandlare, ja tom. vikarierande folkskollärare och ombudsman för Templarorden. Här höll han föredrag, sjöng och spelade fiol. Men han tröttnade så småningom på manschetter och löskrage och blev åter kolare. Nu när han blivit äldre tyckte han att det var roligare att titta på gnistrande stjärnor och skåda in i en eld höljad av sot. Under denna period skrev han sin första bok *Kolarhistorier*. Som ung arbetarskald hade han ofta svårigheter att få förläggare, som ville trycka hans böcker. Med intensiv bearbetning lyckades han emellertid och på olika förlag kom hans böcker ut med jämna mellanrum: visor, ballader, dikter och prosahistorier.

Genom allt han skrivit går ett sus med mörk och hemlighetsfull klang om hembygden med de många finska namnen Pajso, Luossa, Terrvalak, Hattmomarja, Kaljo, Paljaka m.fl. Han har diktat om den mystiska skönheten i finnmarksskogarna. En skönhet som han tjuvats av och som han var hemma i, som här i *Vårkänning*:

Jag vet var spindlarna spänna
i vassen nät över vattnet,
var den skummaste dagningen dallrar
i den blommande ljungens skogar.
Jag har räknat bäckarnas dammar
av korslagda, nedblåsta grenar,
från kärlandets mörkgula björkar.

Finnmarksskogens värld

Men man möter också människornas värld i hans diktning. Han skildrar kolarnas och skogshuggarnas liv, som han själv upplevt i sin egen vardag. Han berättar om arbetet när milan brinner, om vidskepseln, om den primitiva hedendomen, som florerade i mörkret och tystnaden i ödemarken. I all denna enkelhet och i dessa skakande berättelser om kamp för livet uppstår hans dikt. Vi får läsa om dramatiken när den förtärande elden hotar att ödelägga milan, grunden för kolarens existens. Han hyllar kamratskapet och hjälpsamheten, som nöden och det hårda livet i skogarna uppammar. Ur *Kolvaktaren*:

Tåligt, manligt vakande,
kärlig sömn försakande
vakt vid kolen satt.
Spröda hårda händerna
röra lamt i bränderna,
som gnistrande och glödande,
av röda flammor flödande,
ge ljus åt snårens natt.

De betrycktas och hemlösas existenser blir ämnet för hans dikt. Hans hembygds fattiga människor tecknar han med ömsint förståelse och varm medkänsla, t.ex. Kolar Berg och tiggare Stina som här:

Å – tungt trycker brödet, jag har tiggat, på min arm,
och min gula och skruppna kind känns så varm,
och så trasig och slafsig hänger kjolen.
Genvägen tog jag över Hagberga fall,
skuggan där är ljuvlig under gran och tall
mellan röda enar bränner solen.

Dan Andersson kallade sig själv "Mörkets och hemlöshetens sångare". Efter hand kom hans dikt allt mer att handla om De stora livsfågorna. Det finns mycket av tung skuldkänsla, pinat grubbel och förtvivlad livsångest i hans diktning. Hans trasiga själ brottades förtvivlat med de stora frågorna om till-

Poesihörnan

varons mening, om Gud, om lidandet och döden. Ibland kunde dock kärleken stå fram för honom som en tillvarons stora alltomskapande makt.

Dikten "Till kärleken":

I kärlek den stingande tistel blir skön,
och majregn vattnar förtorkade land,
och en ros kan dofta, en äng bliva grön
mitt i öknens brännande sand.
Ty envar profetia och psalm skall förgå
som en fläkt, som en rök på förgängelsens
bud,
men allt som av kärlek är fyllt skall bestå
och leva och vara som Gud.

En spelmans jordafärd

Dikten ingår i samlingen *Svarta ballader*. Den är ståtlig, fast uppbyggd, med regelbundna rytmer och rim och har troligen skrivits under första hälften av 1916 och uttrycker en panteistisk enhet mellan liv och död. Växter och naturfenomen kommunicerar i denna ansenliga dikt med sex strofer och en kärnfull textmassa.

Men när kistan vaggas svart genom vårens
gröna skog
går en tystnad genom morgonvaknad teg,
och då stannar västanvinden för att lyssna vem
som tog
mitt i rosorna så stora tunga steg.
Det är bara Olle spelman, susar tall och sjunger
gran
han har lyckat sina hemlösa år.
Det var lustigt, svarar vinden, om jag vore en
orkan,
jag skulle spela hela vägen där han går.

Omkring tiggarn från Luossa

Denna välkända "signaturdikt" är en av de s.k. "nirvanadikterna" i *Svarta ballader*. Ingivelsen kommer från Brunnsvikstidens kontakt med indisk religionsfilo-

sofi. Efter folkhögskolan sker en tid av intensiv utveckling för finnmarksskalden. Denna mäktiga dikt omfattar nio strofer och handlar också om längtan. Tiggarn från Luossa sjunger för sin hembygds grå och fattiga folk om det som är "bortom bergen"...

Dikten måste ses som ett uttryck för Dans religionsgrubbel och en slags självuppgörelse. Den tillkom sannolikt i juli 1917 i Göteborg, dit Dan just anlant som nybliven journalist på Ny Tid. Jag återger två av nio strofer:

Det är något bortom bergen, bortom blommor
na och sången,
det är något bakom stjärnor, bakom heta hjär-
tat mitt.

Hören – något går och viskar, går och lockar
mig och beder:
Kom till oss, ty denna jorden den är inte riket
ditt!

Jag har lyssnat till de stillsamma böljeslag mot
strand,
om de vildaste havens vila har jag drömt.
Och i anden har jag ilat mot de formlösa land,
där det käraste vi kände skall bli glömt.

Till min far

Dan skrev denna dikt som en storartad hyllning till Adolf Andersson, hans majestätiska far, den självlärd läraren, skomakaren, profetgestalten.

Så skön är väl ej glansen av stjärnor över byn,
ej månen över grönskande dalar
som ljuset i dina ögon under gråa gamla bryn -
två kronljus från paradiset salar.

Jag hälsar dig med sång och dina glesa hår:
du segrat över hundra onda öden.
Mig tycks att din kamp för de små i många år
var som ett helgons mot djävulen och döden.

Slutord

Dan Andersson räknas till den första generationen arbetarförfattare av proletär härkomst. Hans livsväg är typisk för bildningstörstande ungdomar ur arbetarleden med kroppsarbete, folkhögskola, självbildning, folkrörelseengagemang. Han är unik bland svenska författare genom sitt ursprung. Han är finnmarksbo, ättling till de finska inbyggare som en gång koloniserade de öde skogarna i Bergslagen.

Nog har Dan Andersson tonsatts och sjungits och han sjungs än idag, men det är främst på boksidorna vi möter honom. De många sångerna är resultatet av hans texters kraft, inte en förklaring till dem.

Hans död kom överraskande. Han omkom genom cyanväteförgiftning på ett enkelt hotellrum vid ett besök i Stockholm. Genom sin tidiga bortgång, innan han ännu fyllt 32 år, tillhör han "de unga döde". Detta förhållande kan ha bidragit till att sprida ett skimmer kring hans person och hans livsgärning, som kom att på allvar uppmärksammas först efter hans död.

God natt – god sömn jag önskar er,
ni alla vandringsmän.
Vi sluta sjunga och skiljas – vad mer
om aldrig vi träffas igen.

Efter denna 25:e
krönika rullar "Poe-
sihörnan" ut i Upp-
salasommaren samt
tackar för det som
varit.

Fortsättning från sid. 5

göra genom att framför allt lyfta fram lärares och deltagares vardag och arbete. Planeringen startade direkt med följande:

- Mejl till Skånes folkhögskolor i samverkan
- Förankra projektet med *Skånes folkhögskolor i samverkan*
- Snarast: bjuda in politiker
- Undersöka finansiering
- Skapa projektgrupp

Svensk folkbildnings "röster"

En förteckning över vilka organisationer och grupper, som skulle kunna bidra medverka vid manifestationen sammanställdes. Dessa är:

RIO (rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation), OFI (offentligägda folk-

högskolors intresseorganisation), FSO (folkhögskolornas serviceorganisation), Sveriges Lärare Folkhögskola, Folkhögskolans Veteranförening, FAF (Föreningen för arbetarrörelsens folkhögskolor), Fritidsledarskolorna i samverkan, Folkhögskolornas klimatnätverk, Folkhögskolornas journalistnätverk, Folkhögskollärarprogrammet, EAEA (European Association for the Education of Adults), Skånes folkhögskolor i samverkan, Digitala nätverk, Folkbildningspodden, Föreningen för folkbildningsforskning, Skolledare, rektorer, Offensiv Folkbildning, #FolkhögskolanbildaSverige.

Kursdeltagarna har just enats om manifestationens hashtag #folkhögskolanbildaSverige

Text och bild 1: Kent Jonelind
Bilderna 2 o 3: Kursledningen

P.S! Under maj månad har hittills flera demonstrationer och manifestationer mot nedskärningar hållits av olika lärargrupper i Stockholm, Malmö, Göteborg, Umeå, Gävle, Arvika, Salem, Örebro och Sjöbo. D.S.